

УДК 811.111.'42

Секция № 9 Текст и дискурс как объекты гуманитарных исследований.....

№ грошового переказу 407 від 07.05.2008

Омецинська Ольга Володимирівна, викладач кафедри англійської філології ім. Д.І. Квеселевича, аспірант, Житомирський державний університет ім. Івана Франка. Домашня адреса: 10008, Україна, м. Житомир, вул. Шевченка, б. 24, кв. 100. тел.: (0412) 346665 (дом.); (067) 7222497 (моб.), ел. адреса: tsvg@inet.ua

Омецинская Ольга Владимировна, преподаватель кафедры английской филологии им. Д.И. Квеселевича, аспирант, Житомирский государственный университет им. Ивана Франко. Домашний адрес: 10008, Украина, г. Житомир, ул. Шевченко, д. 24, кв. 100, тел.: (0412) 346665 (дом.); (067) 7222497 (моб.), эл. адрес: tsvg@inet.ua

Ometsynska O.V., the teacher of the English Philology Chair, Zhytomyr State University. Home address: app.100, 24, Shevchenko Str, Zhytomyr, Ukraine, 10008, tel.: (0412) 346665 (home); (067) 7222497 (cell), e-mail: tsvg@inet.ua

Концептуальная инфраструктура портретного описания в художественном дискурсе

(26 библиографических записей)

Статья посвящена установлению содержательных границ портретного описания в художественном дискурсе. Составляющие денотативного содержания систематизированы как средства объективации элементов межфреймовой сетки – концептуальной основы портретного описания.

Ключевые слова: портретное описание, художественный дискурс, фреймовая модель.

Концептуальна інфраструктура портретного опису в художньому дискурсі

(26 бібліографічних записів)

Стаття присвячена встановленню змістових меж портретного опису у художньому дискурсі. Складники денотативного змісту систематизовані як такі, що об'єктивують елементи міжфреймової мережі – концептуальної основи портретного опису.

Ключові слова: портретний опис, художній дискурс, фреймова модель.

Conceptual infrastructure of portrait description in fiction discourse

(26 articles)

The article focuses on content boundaries of in. Denotational content components are approached as the means embodying elements of frame network – conceptual basis of portrait description.

Key words: portrait description, fiction discourse, frame model.

Концептуальна інфраструктура портретного опису в художньому дискурсі (Омецинська О., Житомир)

Проблема аналізу мовленнєвих жанрів, розпочата у працях М.М. Бахтіна [1], належить у сьогоденні до таких, що не втрачає актуальності і зазнає різних модифікацій у світлі сучасних лінгвістичних теорій. Портретний опис (ПО), об'єкт нашого аналізу, являє собою складник художнього тексту, репрезентований мовленнєвим жанром опису [2]. Дослідники ПО, зосереджуючи увагу на різних аспектах його аналізу, одноставні в усвідомленні пріоритетності виявлення його змістових меж, як вихідної передумови аналізу. Не викликає дискусії факт належності до ПО опису *зовнішніх параметрів*, але щодо інших складових висловлюються різні думки. Так стверджується, що до портрету належать: *пози* [6, с. 289]; *міміка* [6, с. 289; 7, с. 546]; *пантоміміка* [6, 289; 7, с. 546]; *одяг, аксесуари, деякі речі* [4, с. 142; 5, с. 762; 6, с. 289; 7, с. 546; 8, с. 275]; *манера триматися, поведінка* [5, с. 762; 8, с. 275]; *соціальна приналежність* [4, с. 142].

У нашому дослідженні ПО вивчається з позиції дискурсології – як складник художнього дискурсу, що і вказує напрям аналізу: від концептуальної структури та комунікативної функції до мовної / мовленнєвої репрезентації.

Таким чином, проблема встановлення змістових параметрів ПО постає як проблема виявлення тієї концептуальної структури, що лежить у його підґрунті.

Метою роботи є моделювання когнітивної структури ПО. Матеріалом дослідження є англomовний реалістичний художній дискурс I половини XX сторіччя, поданий оригінальними творами (романами і оповіданнями) Д.Х. Лоуренса, О. Гаслі, І. Во, А.Д. Кроніна, Ф.С. Фіцджеральда, Т. Вайльдера, Ш. Андерсона, Е. Хемінгуея та ін.

Сформувавши корпус вибірки на підставі вивчення творів зазначених авторів, ми отримали масив ПО, який був підданий аналізу з метою ви-членування складників його денотативного смислу й моделювання його когнітивної інфраструктури з опорою на наведені набутки лінгвістичного аналізу ПО.

Оскільки предметом систематизації у цьому випадку стають предметно-логічні складники ПО, адекватним, на наш погляд, є застосування методики фреймового моделювання з опорою на фрейми, розроблені для потреб логічного аналізу [3]. П'ятьма базовими фреймами за С.А. Жаботинською є такі: предметний, акціональний, таксономічний, посесивний і компаративний. У результаті інтеграції цих базових фреймів виникає міжфреймова мережа [3].

Запропоновану межфреймову мережу використовуємо, щоб з'ясувати, які фрейми і слоти заповнені мовними одиницями – складниками ПО.

Оскільки ПО – це опис людини-персонажа художнього твору, у певний конкретний момент життя та діяльності, вважаємо, що основу концептуальної моделі ПО складає акціональний фрейм, центральними слотами якого є *агенс* та *дія*.

Слот ХТОСЬ-агенс у ПО репрезентований номінаціями, що позначають персонажів; це можуть бути особові займенники *he/she* або власні імена, наприклад:

***She** was a woman of thirty-seven, rather tall and plump, without being fat; **she** was not pretty, but her face was pleasing, chiefly, perhaps, on the account of her brown eyes. Her skin was rather sallow. Her dark hair was elaborately dressed. She was the only woman of the three whose face was free of make-up, and by contrast with the others **she** seemed simple and unaffected* [9, с. 25].

***Mrs Hudson** was a little, active, bustling woman with a sallow face, large aquiline nose, and the brightest, the most vivacious black eyes that I ever saw. She had a great deal of very dark hair...* [21, с. 107].

Слот *дія* наповнений мовними одиницями, які позначають фізичні (жести, міміка, манери) та мовленнєві дії, що безпосередньо відображають психологічні стани:

... her face plainly sulky, her voice pleasant only with difficulty [15, с. 12].

Слот ХТОСЬ-агенс також (частково) розгортається у предметний фрейм, де він поданий у наборі пропозицій:

- ХТОСЬ Є СТИЛЬКИ – кількісна характеристика описуваних персонажів (1, 2, 3 чи група), наприклад:

They were nice-looking fellows all right... [18, с. 15];

***Ten men** of revolting appearance were approaching from the drive. They were low of brow, crafty of eye, and crooked of limb...* [25, с. 52];

*Now and again short, stump, thick-legged figures of Cornish **miners** passed him...* [19, с. 274].

- ХТОСЬ Є ТАКИЙ – якісні характеристики, що охоплюють:

1) антропометричні характеристики: раса, стать, вік (*Negro, African, Indian, Chinese; man, woman, girl, boy; young, old, elderly*), наприклад:

*A **Negro** in a narrow-brimmed flat-topped straw hat and a gray alpaca coat and black trousers was walking along the sidewalk...* [17, с. 520];

*An **Arab** porter, clothed in a white gown...* [24, с. 87];

*Boris, the manager, is **quite a young man**; he is 6 ft. 5 ½ in. in height* [24, с. 51];

*A **girl about eleven or twelve**. Brown hair and brown eyes. Freckles. Very tanned* [17, с. 576];

*She was a very tall young woman, half **American** and all the more intensely **English**...* [13, с. 521].

2) фізичні характеристики: зріст, статура (*tall, enormous, large, big, small, skinny, shaky, fat, slender, medium, middle-sized, massive frame*), наприклад:

*He was about **middle height**...* [16, с. 304];

*... **he is 6 ft. 5 ½ in. in height*** [24, с. 51];

*She was **thin** in those days, **flat-chested, leggy**; she seemed all limbs and neck, **bodiless**...* [23, с. 165];

*... **a short, thick-set, cheerful figure** who stumped along in front of him on the way to chapel, making a lot of noise with an artificial leg* [25, с. 161].

3) реляційні характеристики: родинні, дружні та інші зв'язки, наприклад:

*There was a look in the eyes of **the Brangwens** as if they were expecting something unknown, about which they were eager. They had the air of readiness for*

what would come to them, a kind of surety, an expectance, the look of an inheritor [20, с. 5].

*The figure of **father's mother** is erect. She is old but she is yet tall and strong* [22, с. 44].

4) соціальні характеристики: соціальний стан, рівень добробуту, професія, освіта, релігійна та ідейна приналежність (*rich, poor, doctor, student, professor, Catholic, Communist, Republican*), наприклад:

*There were three **Etonian freshmen**, mild, elegant, detached young men...* [23, с. 34];

*So the **well-to-do** Americans poured through the station onto the platforms with frank new faces, intelligent, considerate, thoughtless, thought-for* [12, с. 110].

5) аксіологічні характеристики (*good-looking, beautiful, nice, fine, ugly, plain, terrible*), наприклад:

*...she was **a thousand times more beautiful** than all Paul's feverish recollections of her* [25, с. 105];

*Warren was a **strikingly handsome** man looking less than forty* [12, с. 155];

Оскільки у ПО, на думку більшості дослідників, характеристику зовнішніх параметрів персонажів доповнює опис одягу та аксесуарів, слот ХТОСЬ також розгортаємо у *посесивний фрейм*, зокрема, відносини *власник – власність* специфікуються у субфреймі:

- *власник-ХТОСЬ має власність-ЩОСЬ*: одяг, речі (*dress, trousers, coat, hat/cap, pyjamas, jewellery, shoes, belt, accessories*), при цьому слот ЩОСЬ (частково) розгортається у предметний фрейм: ЩОСЬ є TAKE, наприклад:

*She was wearing **a new brown dress** he had not seen before and **the string of pearls** he had given her for Christmas two years ago* [11, с. 200];

*Dressed in a **plain grey costume of serviceable, inexpensive serge, shaped to a neat yet unfashionable cut**, and wearing upon her dark, close-coiled hair **a grey velvet hat relieved only by a thin, pink ribbon gathered at one side into a simple bow**...* [10, с. 549];

*With his **bonnet** on the side of his head, his **shepherd's crook** in his hand, and a **pair of major's crowns** on his shoulders... [26, с. 300].*

Другий субфрейм посесивного фрейму *ціле* має частину також об'єктивується у ПО, бо об'єктом опису стають: частини тіла, риси обличчя, волосся і т.д. (ХТОСЬ має ЩОСЬ); причому слот *частина* також (частково) розгортаємо у предметний фрейм (ЩОСЬ є TAKE), наприклад:

*Her soft **brown eyes** gazed out of the window and were focused upon the far off distance as if they saw something there, some scene that shaped itself enchantingly under her shining glance. Occasionally her **sensitive mouth** would shape itself to smile, then she would shake her **head** faintly, unconsciously, activating thus her pendant **ringlets** and setting little lustrous waves of light rippling across her **hair**. Her small **hands** of which the **skin** wore the smooth soft texture of petals of magnolia, lay, **palm** upward in her **lap**, passive symbols of her contemplation [10, с. 24].*

Компаративний фрейм, що виникає на основі таксономічного фрейма, формується між просторовими зв'язками тотожності, східності та подібності, актуалізується у ПО: він складає підґрунтя образної характеристики зовнішнього вигляду персонажів (ХТОСЬ є немовби ХТОСЬ/ЩОСЬ), переважно на основі метафоричних моделей ЛЮДИНА є ТВАРИНА, ЛЮДИНА є ЛЮДИНА, ЛЮДИНА є РІЧ:

*... with Mamma at their heels **like a debased and submissive dog** [10, с. 321];*

*"You look **like a lion, with your mane sticking out, and your nose pushed over your food,**" he said [20, с. 136];*

*Her face, the face **of a saint, a viking Madonna**, shone through the faint notes that snowed across the candlelight, drew down its flush from the wine-colored lanterns in the pine. She was still as still [12, с. 63];*

*Mamma stood there **like a wilted reed**, unable to sustain his derisive stare, keeping her eyes [10, с. 245].*

Таким чином, у підґрунті ПО лежить міжфреймова мережа, утворена акціональним, предметним, посесивним та компаративним фреймами. Ця ментальна структура акумулює усі потенційно можливі складові ПО, з яких у

кожному конкретному випадку автор художнього твору обирає певну частину. Розглянемо наступний приклад:

Rosie was at least seventy. She was wearing a very smart sleeveless frock of green chiffon, heavily diamante, cut square at the neck and very short; it fitted like a bursting glove. By her shape I gathered that she wore rubber corsets. Her nails were blood-coloured, and her eyebrows plucked. She was stout and she had a double chin; the skin of her bosom although she had powdered it freely, was red, and her face was red too. But she looked well and healthy and full of beans. Her hair was still abundant, but it was quite white, shingled and permanently waved. As a young woman she had had soft, naturally waving hair, and these stiff undulations, as though she had just come out of a hairdresser's, seemed more than anything else to change her. The only thing that remained was her smile which had still its old and childlike and mischievous sweetness. Her teeth had never been very good, irregular, and of bad shape; but these now were replaced by a set of perfect evenness and snowy brilliance: they were obviously the best money could buy [21, с. 180].

У цьому прикладі ПО об'єктивовані слоти ХТОСЬ-агенс (Rosie), СТІЛЬКИ-кількісна характеристика (один: Rosie, she), ТАКИЙ-якісна характеристика (антропометрична характеристика: *at least seventy*, фізична характеристика: *stout*, соціальна характеристика: *the best money could buy*, аксіологічна характеристика: *looked well and healthy and full of beans*) ЩОСЬ-власність, ТАКЕ-якісна характеристика: *a very smart sleeveless frock*, ЩОСЬ-частина, ТАКЕ-якісна характеристика: *her nails blood-coloured, and her eyebrows plucked*.

За результатами проведеного дослідження доходимо висновку, що у підґрунті ПО лежить ментальна структура, об'єктивація якої встановлює його змістові межі. Ця структура, репрезентуючи сукупне спільне знання, використовується авторами художніх творів частково / повністю. Перспективу дослідження становить з'ясування продуктивності об'єктивації різних слотів концептуальної мережі у ПО у творах різних авторів.

Література

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1979. – 424 с.
2. Виноградов В.В. О теории художественной речи. – М.: Высшая школа, 1971. – 240 с.
3. Жаботинская С.А. Теория номинации: когнитивный ракурс // Вестник Моск. гос. лингв. ун-та. – 2003. – № 478. – С. 145-164.
4. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
5. Літературна енциклопедія термінів // Під ред. Ніколюкіна А.Н. – М., 2003. – С. 762.
6. Літературний енциклопедичний словник / під ред. Кожевникова В.М., Ніколаєва П.А. – М., 1987. – С. 289.
7. Літературознавчий словник-довідник / під ред. Р.Т. Гром'яка – К.: Академія, 2006. – С. 546.
8. Словарь литературоведческих терминов (редакторы-составители Л.И. Тимофеев и др.). – М.: Просвещение, 1974. – 509 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

9. Моем С. Місяць і гріш = The Moon and Sixpence / W.S. Maugham. – Харків: Ранок-НТ, 2002. – 304 с.
10. Cronin A.J. Hatter's Castle. – М.: Foreign Languages Publishing House, 1963. – 658 p.
11. Cronin A.J. The Northern Light. – К.: Dnipro Publishers, 1975. – 263 p.
12. Fitzgerald F.S. Tender Is the Night. – М.: Raduga Publishers, 1983. – 394 p.
13. Fitzgerald F.S. The Collected Short Stories of F. Scott Fitzgerald. – L.: Penguin Books, 1986. – 583 p.
14. Fitzgerald F.S. The Stories of F. Scott Fitzgerald. Volume 4. Bernice Bobs Her Hair and Other Stories. – N.Y.: Penguin Books, 1963. – 176 p.

15. Fitzgerald F.S. This Side of Paradise. – N.Y.: Everyman's Library, the Millennium Library, 1996. – 264 p.
16. Hemingway E. American Short Stories. The 20th Century. Сборник / Сост. Г.В. Лапина. – М.: Радуга, 1989. – 590 с.
17. Hemingway E. The Collected Stories. – N.Y.: Everyman's Library, the Millennium Library, 1995. – 787 p.
18. Hemingway E. To Have and Have Not. – М.: Международные отношения, 1979. – 216 с.
19. Lawrence D.H. Selected Short Stories. – L.: Penguin Books, 1989. – 450 p.
20. Lawrence D.H. The Rainbow. – N.Y.: Everyman's Library, 1993. – 460 p.
21. Maugham W.S. Cakes and Ale. – L.: Pan Books, 1976. – 190 p.
22. Sherwood A. Winesburg, Ohio. – N.Y.: Penguin Books, 1987. – 247 p.
23. Waugh E. Brideshead Revisited. – N.Y.: Dell Publishing Co Inc., 1960. – 319 p.
24. Waugh E. The Complete Short Stories and Selected Drawings. – N.Y.: Everyman's Library, the Millennium Library, 1998. – 595 p.
25. Waugh E. The Decline and Fall. – N.Y.: Everyman's Library, the Millennium Library, 1995. – 185 p.
26. Waugh E. The Sword of Honour Trilogy. – N.Y.: Everyman's Library, the Millennium Library, 1994. – 710 p.